
T. Sipos László

NAGYANYÁM TEHENE

Esettanulmány

felrúgták a tehenek
nagyanyám
sokat dolgozott a téeszben

engem is eltolt néha
mikor már tudtam
járni toltam a szart

szalmakazlak
álltak az ólak
mellett tejszag
szájszag hagymás
reggeli

véres tej
a fejőgép sokat szívott
vagy a marhák ettek
keveset

a dögszagtól mindig
kavarogott a gyomrom
napokig éreztem
az ólban és azon
kívül mindig

felrúgták a tehenek
nagyanyám ordított
a téeszelnök meg
mindig mondta
ne menjen be
akkor nem rúgják fel

---

csak ki ha nem megy
nem tolja a szart

megfejthetetlen
csak én tudom azt is
néhány százas
amit a pálinkából keres
nem tejből
az nem biznysz

tehene sincs
a téeszben
maradt
nem kellett
kiszipolyozták
teljesen

eset lett
mindenki visszaadta
mert nem lehetett
többet kiszívatni
csak vért csavartak
a tőgyekből

ilyenkor mindig
felrúgták a tehenek

SZÜZÉRKEDÉS

behatóan
tanulmányozlak

az újdonság
varázsával hatsz
elkapkodnak
mint egy pornófilmet
minden lepedő
vászonra kivetítenek

kézpénznek veszlek
nő az ár
folyamod

szüzekedek

jó befektetés vagy
bár fedezetlen

megkérdőjeleznek

választ
nem
vágok be
tudat alá
szorítom

üzérkedek

árum nem
romlott
felbontatlan
állapotban szállítom
hiánytalanul elégedett lehetsz

---

részesedésem van
belőled

töretlen a pályám
a járatlan utat
nem kerestem
soha

ereken
vágok
pofákat
érintetlen
kezeim között
vérzel
ártatlanul

SOSEM ZÁROM BE A PARNASSZUST

Turczi Istvánnal Dukay Nagy Ádám beszélget

*Péntek délután: az Erzsébet hídtól a Keletiig áll a forgalom. Ez biztos; ennyit látok. Holott – péntek lévén – mindenki, én is, sietne. Nekem, ugye, igyekeznem kellene-
illenék Turczi főszerkesztőhöz, költőhöz, íróhoz, műfordítóhoz; hív is, igen, várható volt
– kések –, mobilomat csörgeti: mobilizáljam magam, mert neki este színház. Vagy, ha
nem ma, akkor nem ma. Mondom, de, ma. Már így vagyok tervezve, kérem. Nem
annyira időileg – sőt! –, hangulatilag (ha van olyanom) inkább. Csak szöszmötöl a 7-
es, mert a buszsávban is állnak. De most már itt vagyunk, a papíron, úgyhogy mindegy.
Turczi főszerkesztő, költő, író, műfordító nem felejtette születésem napját: kapok papája
pincészetéből házi szilvát. Kósért. Iszom is (már idehaza); tényleg nagyon kóser. Finom.
Meg vagyok hatva. Jut eszembe, pince és pálinka kapcsolatban van, vagy csak bor és
pince konstelláció létezik? Utánanézek, most nem számít. Szép kis péntek délutánunk
van. Megnyugszom itten, Zuglóban; Gyarmat utcában főleg. Nem kívánok, többek
között, kétszázszal közlekedni. De kiderül majd alább – vörösborozni is fogunk beszél-
getés közben, Kedves Olvasó –, hogy Turczi főszerkesztő, költő, író, műfordító is úgy
gondolja: nem mindig jó az.*

– *Mik voltak annak a nem is rövid útnak a legfontosabb állomásai, amik ide, a Gyarmat utcába hoztak-vezettek téged, benneteket, a Parnasszust?*

– A legfőbb állomásokat a következőképpen cölöpösíteném: először is Tata, ami egy folyamatos lelki kötődés. Olyan közegben születtem, amit szeretek, s ha az embernek valahol van tere, levegője, akkor szívesen jár oda vissza; amíg pedig élői és halottai is vannak ott, akkor vissza-visszatérése természetes. Tata után egyetem, s innentől már Budapest. Ami viszont érdekes és máris visszacsatolás: Budapesten az *Új Forrás* mutatott be a nyolcvanas évek legelején. Ezt ugyan megelőzte, hogy a Bölcsészkaron a *Jelenlét*-ben már publikáltam, illetve antológiákban is megjelentem, de az első igazán nagy nyilvánosság az *Élet és Irodalom* és az *Új Forrás* volt. De maradjunk a slágvortoknál! A Gyarmat utca előtt volt egy rövid „kitérőnk” a tizenededik kerületben, amiről irodalmilag nincs mit beszélni; van mit beszélni azonban a Márvány utcáról. Ennek nagyon szép története van. A nyolcvanas évek második felében alkalmam volt Jugoszláviában tölteni egy hetet két drága emberrel, akik sajnos már nem élnek. Elsőnek Cseres Tibor ment el, másodiknak Vujicsics Sztoján. Írószövetségi delegációként egy Volgával elmentünk Újvidékre és Belgrádban, illetve kisebb városokban adtunk esteket. Nagyon összebarátkoztunk ott hárman. Sztoján egy igazi gourmand volt, pontosan tudta, hol vannak a legjobb vendéglők, hol a legjobb ez és ez a kaja. Cseres Tibi bácsival cipőboltokat jártam. Hogy mennyire volt ez számára – pontosabban a felesége számára – fontos, arra csak egy példa. Éjjel 11-kor a belgrádi szobám ajtaján kopogott, hogy menjünk el sürgősen cipőt venni. Mondom, 11 van, mire ő: nem baj, most csak bezarándokoljuk a terepet, kijelöljük a legjobb darabokat és holnap bevásárolunk. Kérdem: biztos, hogy ez a legjobb ötlet? Biztos – mondja –, ennél jobbat ő nem tud. A program tehát úgy nézett ki, hogy éjjel fél 12 és fél 2 között jártuk a várost, kijelöltük, ami kellett, majd nappal, szintén ketten, bevásároltunk. Tibi bácsi 93-ban éve halt meg. Sztojánt tavaly emésztette föl a rák.

– *...Márvány utca...*

– Tiborral nagyon jó barátok lettünk és egyszer meghívott borozni. Azt mondta, tud a Márványban egy nagyon jó helyet. Elsétálunk közben Tamási Áron lakása mellett, egy kicsit majd mesél – mondta –, de közben megálunk a borkimérésben is egy pohárra.

– *Igen, tudom, megvan ma is.*

– Hogyne, az utca közepén, a páratlan oldalon... Egyszer csak megszólal Tibor, fölfelé bökve a mutatóujjával: Tudod-e, hogy ki lakott itt? Mondom: nem. Azt mondja: Margit. Kérdezem: Margit? Azt mondja: Hangyaboly. Ja, mondom, Kaffka Margit! Igen – mondja –, ráadásul éppen fölöttünk van a

---

lakása... Ez tíz évvel ezelőtt volt, tavasszal. Az élet akkoriban úgy hozta, hogy a tizenegyedik kerületi lakásunkat megpróbáltuk beljebb cserélni, és feleségemmel, Annával addig keresgélünk, hogy ő talált egy eladó Márvány utcai lakást. Válófélben lévő házaspár, az asszony ment volna egy kisebb lakásba, a férj meg vidékre. Hát, ez volt Kaffka Margit lakása – akkor rettenetes állapotban, de az egésznek a frémája csodálatos volt. Óriási, széles ajtók, majdnem öt méteres belmagasság; nagyon jó hangulat. Amikor megvettük, a tatai kőműves barátaimmal hoztuk rendbe és azt hiszem, visszacsempésztük valamelyest Kaffka Margit szellemét. A beköltözéskor természetesen óriási avatót tartottunk, Somlyó Györggyel, Csaplár Vil móssal, Nagy Attila Kristóffal, Sebeők Jánossal... Márton Laci levelet küldött, melyben üdvözli Kaffka asszonyságot, meghallván, hogy én odaköltöztem. A lényeg, hogy az már egy nagyon jó hangulatú irodalmi lakás lett és akkor már rengetegen jártak hozzánk. A fiatal nemzedéknek fölsorolhatatlanul sok tagja, Nyilas Atillától Zsávolya Zoliig... Nagyon szerettük azt a lakást, s maradtunk is mindaddig, amíg meg nem született a második fiunk. Akkor kicsi lett a lakás, s így kerültünk át Zuglóba; ezen főállomások mentén, így alakult ki a Gyarmat utcai Versbázis.

– *Lehet, hogy csak én érzem így, de arányaiban mintha kevesebbet beszélnél az indulásod, indulásotok éveiről, mint a pálya- és kortársaid. A nyolcvanas évek elejéről a Jelenlétről, a Mozgóról, a Bölcsészkearról...*

– Ennek nincs különösebb oka, egyszerűen csak nem szeretném agyonfontoskodni és túladminisztrálni az eddigi életutamat, mert nem hiszem, hogy az életem az, ami érdekes.

– *Pedig azok nagyon izgalmas-mozgalmas, tanulságos évek voltak.*

– Ez így igaz, de úgy érzem, a döntéseim a lényegesek. Azokat tartom fontosnak. Ilyen döntés volt a *Parnasszus*, amiről sokkal szívesebben beszélek. De a kérdésedre, fölvetésedre azért válaszolok. Az időbeni alaphelyzet: hetvenes évek vége, nyolcvanas évek eleje. Dúl a kommunizmus, vagy szocializmus, ahogy tetszik – nekem sehogy sem tetszett –, belső cenzúra, egyetemi szigor, mindenki odafigyel mindenkire, és ebben a helyzetben nagy kegyesen megengedték, hogy működjön az egyetemen a *Jelenlét* című lap, mint a KISZ nem is tudom, milyen időszak kiadványa. A legtöbbet nyüzsgő ember, Petőcz András lett a felelős szerkesztő, aki publikációkban egy picivel előrébb is járt nálunk. Egy nagyon sajátos korszakban alakult ki ez a műhely, egy olyan helyzetben, amikor egy csomó dolgot nem is értünk. Sokszor csak éltünk bele a világba. Nem láttunk Nyugatot, alig olvastunk valamit, mert sokkal kevesebb lehetőségünk volt rá, mint ma van... Ha eljött egy amerikai, angol, spanyol... író, költő az egyetemre, egymás

---

nyakán csüngtünk. Nem felejttem el a Helsinki Egyetemi Színpadot, vagy azt, amikor Ginsberg itt volt Budapesten. Elvesztettem, vagy lenyúlták tőlem a róla készített fotókat, amiket úgy csináltam, hogy beálltam Eörsi István mögé – mintha valami samesza volnék – és tulajdonképpen Ginsberg lába előtt „landolva” két és fél órát a földön ülve, olykor-olykor egyet fotózva töltöttem azt az estét. Valószínűleg az ilyen események miatt én rendkívül nagy „forrongást” éreztem. Ma azt látom, hogy az egyetemistákat spiritiszta érdektelenség jellemzi. Pedig vannak olyan programok, amikre én is szívesen beülnék. Őket ez egyáltalán nem érinti meg. Abban a korszakban, tudod jól, mindennek volt egy második olvasata, egy második nyilvánossága; és ezt nem hogy nem szabad lebecsülni, ez igen fontos volt. Olyan volt a kultúra, az irodalom egy szelete, mint a tiltott gyümölcs, s mi úgy éreztük – azt hiszem, sokan –, hogy, ha nem is szakíthatjuk le, de láthatjuk és érezhetjük az illatát, az már jelent valamit. 1979-ben Géher István fordítói szemináriumára Singert fordítottam és olvastam föl, amire akkor 60–70 ember volt kíváncsi. Akkoriban nem lehetett Singert olvasni sehol. Óriási érdeklődés volt. Senki nem tiltotta – egyszerűen nem lehetett behozni. Talán megelőztük a korunkat. Már túl voltunk az egzisztencializmuson, de még előtte a posztmodernnek, és ebben a légkörben jött a *Jelenlét*, aminek két ága volt. A bölcsész- és a jogi kari. Szilágyi Ákos – akkor már JAK-elnökként – kimondottan támogatott minket, és Petőcz András mellett ott volt Kukorelly Endre, Márton László, de ott volt az a Szokolay Zoltán, aki ma már nem ír; politikus lett.

– *A 90-es években, amikor hirtelen alakult – és tűnt is el – számos lap, a fiatal irodalom mintha visszamasírozott volna az egyetemre, tehát újra a falakon belül kezdte el (folytatta?) önszerveződését. A ti esetetekben – és időtökben – azt hiszem, hogy ami nem ment le a tanszék torkán, azt ki tudtátok vinni egy más fórumra. Nem biztos, hogy mindig mindenből lett valami, de pontosabban lehetett tudni: mi a legcélszerűbb irány, hely, s ki a leginkább segítőkész személy arra, hogy egy adott elképzelés megvalósulhasson?*

– Húsz év a különbség, és merőben más a helyzet. Ma virágozhat nem száz, ezer virág. Akinek pénze van bulvárlapot ad ki, akinek kevés pénze van az irodalmi lapot. Akinek több pénze van az havi folyóiratot csinál, akinek meg nagyon sok, az magazint. Egyébként, tudod, pénzmosásnak sem rossz a dolog; láttunk, hallottunk már efféléről. Na most, az irodalmi lap az önigazolás egyik bástyája szokott lenni például a megyei lapok esetében. Vannak megyék, ahol szellemi élet nincs, de lapra szükség van, mert föl lehet/kell mutatni valamit. A nyolcvanas években láttam olyan megyei lap indulását, ahol a közgyűlés presztízst csinált abból, hogy a megyének

---

legyen valamilyen periodikája. Tény azonban, hogy a mesterségesen föltüzelt, életre hívott lapok egy idő után szinte automatikusan légüres térbe kerülnek. De a nyolcvanas évek ezen törekvéseinek is vannak abszolút pozitív oldalai, hiszen a maguk módján részesei voltak a szocializmus puhításának. Akkoriban a hatalom is egyre többször fogalmazta meg, hogy igen, jelenjenek meg azok a bizonyos bírálóbb hangú versek, prózák, tárcák, riportok, szociográfiák. Nem minden, persze. Jellemző erre Nagy Gáspár Nagy Imre-verse, amiből országos botrány lett; de ilyen volt az Illés londoni koncertje és a művészeti életből sorolhatnánk a példákat. Ez tulajdonképpen egy gumifal volt, amibe bele lehetett bocszolni, de azt nem tűrték, hogy arra rá is hujozzanak. A Tiltunk–Tűrünk–Támogatunk hármass tulajdonképpen így kanonizálta a közéletet. Gyakorlatilag magától értetődő volt, hogy kialakult egy második nyilvánosság. Megjelent az *Örök Hétfő* Petri Gyurkától, kézen-közön voltak verskötetek, kéziratok, hallottunk csoportosulásokról; s néha én is részt vettem olyan beszélgetésekben, amiken csak néztem: hoppá! Nem szabad ma azt elvitatni, hogy ezeknek az erőfeszítéseknek köszönhetően – természetesen az európai konstelláció ismert helyzetében – történt meg 1989-ben a váltás.

– *S ha itt tartunk: Bástyá elvtárs politikája, rendje ellen közösen föllépni nagy közhíziós erőt is jelentett.*

– Önmagában persze, hiszen összezártak a csoportok. Volt egy beidegződött védekezési reflex. Éberem kellett tartani ezeket az ösztönöket.

– *Lényegében így szocializálódtatok?*

– Hogyne. Mindig tudtuk, hogy most arról nem szabad beszélni, hogy... És természetesen arról kell beszélni! De meggyőződésem, hogy ezek látszat egységek voltak. Csak a *Jelenlét*en belül mennyire mást képviselt Szokolay Zoltán, mint Restár Sanyi, vagy Szent-Iványi István. És mégis részt vettek a rendszerváltozás előkészítésében és igenis történelmi szerepük volt – csakúgy, mint a magyar kultúra egészének – abban, hogy annak a korszaknak a kicsontozása lezajlott. Az irodalom nagyon sokat lökött ezen a folyamaton.

– *Ebben a nagyon erős kötődésű „családban” mikor kezdte el önállóvá válni? Mert 1985-ben Segédmúzsák fekete lakkcipőben címmel megjelent első versköteted, két évvel később első regényed, a Mennyei egyetem. Szóval lassan elbúcsúztál, bár még vissza-visszajártál?*

– Vagy vissza sem. A *Jelenlét*, ami körül mi csoportosultunk, mégiscsak kötődött az egyetemhez. Tehát, amikor mi diplomáztunk, már nem mi voltunk a *Jelenlétesek*, hanem azok, akik ott maradtak, mert ez a lap a Bölcsészkar falain belül élte az életét. Az egyetem után mi is elmentünk különböző helyekre, irányokba, az én irányom ráadásul nagyon speciális volt...

Gondolkodásomban mindig is szociáldemokrata voltam, annak is a skandináv, illetve a német, a svájci képletét tartottam elfogadhatónak. Így nem voltam a szó direkt értelmében rebellis. És tulajdonképpen ebből a csapatból senki nem volt nagy lázadó; vagy azzal lázadtak, mint mások mellett Szent-Iványi is, hogy nem publikáltak.

– *És ennek akkor még volt súlya.*

– Ahogy mondod. Az én esetemben mindez meg volt spékelve azzal, hogy fölkérést kaptam – azt hiszem, a kiemelkedő tanulmányi eredményeim és az akkori viszonylagos ismertségem miatt – a Kulturális Minisztériumtól egy főmunkatársi állásra. Ugyanabban a szobában egyébként Csapody Miklós ült előttem, de valamilyen politikai összetűzés miatt Miklós onnan elkerült és akkor indult meg az MDF-es pályája... Nagyon sokat tanultam ott. Ott lehettem filmek átvételénél, irodalmi tanácskozásokon és előállt az a helyzet is, hogy referensként járhattam a városokat és megismerhettem lapokat. Nagyon sokat tudtunk akkor belülről segíteni folyóiratoknak. Tudniillik annak a bizonyos lazításnak, amit engedtek az volt a következménye, hogy a megyei lapok is több levegőhöz jutottak. Nem egyszer fordult elő, hogy egy-egy „zűrösebb” témával ők foglalkoztak mélyebben, s akkor bizony a központi elvtársak odaszóltak a megyei vezetésnek. A megyei pártbizottságoknak meg a következő volt az alternatívájuk: vagy a főszerkesztő menesztése; vagy a lap megszüntetése. Ennyi. Voltak olyan helyzetek, hogy ha mi nem megyünk a „főnökökkel” tárgyalni nem marad meg a lap. Például az *Életünk* esetében. De az *Új Forrás*nak is volt olyan időszaka, amikor a Nagy Gáspár-„ügyek” voltak.

– *A Tiszatájnál hasonlóképpen.*

– A *Tiszatáj*nál is, bizony; nagyon éssen kellett lenni, hogy tudjunk segíteni. Ugyanakkor, be kell vallanom, hogy ez a néhány esztendő számomra egyfajta meghasonlás volt. Ugyanis jónéhány emberrel szembekerültem, aki azt mondta rólam, hogy áruló lettem. Azt hiszem, az mentett meg, hogy kiszálltam időben, mert a nyolcvanas évek közepe után, fölmondtam. Elegem lett.

– *Egyébként is nehezen tudom elképzelni, hogy egy irodában ücsörögsz.*

– Nem is ment a dolog. Kocsmáztunk, moziztunk, színházaztunk. Szerencsére ez a munka nem rontott annyit a renomémon, mint amennyire attól tartottam. Egyszerűen azért, mert akikkel kapcsolatba kerültem, azokat nem bántottam, hanem segítettem. Emlékszem, Döbrentei Kornél kimondottan árulónak tartott, mígnem egyszer valaki szólt neki, hogy nekünk a Turczi segített. Akkor mondta azt Kornél, hogy jó, adok verset a *Parnasszus*nak...

– *Íróként megsínyletted azt az időszakot?*

– Nem, mert nagyon sokat olvastam és rengeteget tudtam írni. Sőt, számos jó íróval, köztük Tandorival is ott találkoztam. Ő bent volt valamiért a minisztériumban, elintéztük, amit akart és elmentünk két órát sétálni a Duna partra... Barátok vagyunk ma is. Ma már senkit nem érdekel, hogy néhány évig ott voltam a Kulturális Minisztériumban. Bőven a rendszerváltás előtt szálltam ki és mentem szabadúszónak. De nem bántam meg azokat az éveket. Azért merek néha közéleti szerepet vállalni, mert úgy érzem, föl-szedtem ott mindazt, ami ezekhez a munkákhoz elkerülhetetlen.

– *Térjünk vissza oda, hogy a nagy, közös ellenállás anakronisztikus lett, te pedig a nyolcvanas évek végétől szabadúszó vagy.*

– Akkoriban afféle önkéntes száműzetésben rengeteget fordítottam. Azt hiszem, majdnem egy tucat könyvet, amiből 4–5 úgy érzem, értékes is.

– *Nem féltél az egzisztenciális bizonytalanságtól?*

– Nem féltém, mert bíztam magamban. Van olyan sikerkönyv, ami a tizenhatodik kiadásnál tart. Nem szeretem a kiszolgáltatottságot sem anyagi, sem szellemi értelemben. Ez a fajta kívülállásom mutatkozott meg abban is, hogy 1990-ben önálló céget alapítottam. De ez a fajta tevékenységem is mindig szoros kapcsolatban állt a kultúrával. Számos könyvet adtam ki, olykor szakmáiban fordítottam... De sok olyan fordítást is csináltam, ami nagyon fontos volt számomra. Egyik ilyen Singertől *A Moskat család*. Ezt a zsidó Háború és békének is nevezik. Fordítottam izraeli irodalmat, volt egy önálló finn gyűjteményem – mai finn költőktől – és 2000-ben összeállítottam az első ausztrál antológiát. Szóval, volt dolgom; szerencsére, bőven. A másik terület, vagy ha úgy tetszik műfaj: a rádiójáték. Ez megint egy külön történet. Abban az időben szinte mindennapos vendég voltam a Magyar Rádióban és nemcsak én, hanem azok az írók, akik szívesen csinálták ezt a műfajt. Nekem öt hangjátékomat játszották, nagyon sok ismétléssel, s volt egy darabom – a *Neander kávéház* Darvas Ivánnal, Csákányi Laci bácsival –, amit hétszer ismételték. A zsidóságról egy tizenkét részes sorozatot készítettem *Jer és lásd, a Talmud* címmel, ami egy sajátos parafrázis volt; tulajdonképpen az én vélemény-sorozatam a vallásról. Raj Tamás (főrabbi –*dná*) csak úgy nevezte, hogy a Turczi Talmud. Ehhez írtam hangjátékosorozatot is Garas Dezső főszereplésével, Magos György rendezésében.

– *S mi maradt mára a hangjátékból...?*

– Mi történt? Miért mondom mindig, hogy ez nekem mekkora fájdalom?! A szokásos: elkezdett szegényedni a rádió. S miből kell olyankor vágni? A kultúrából. Moderátori szerepben – mint nyelveket tudó író – rendszeresen működtem a *Kilátó* című világirodalmi műsorban... Több, mint harminc adást csináltunk meg; aztán vége.

– *Pedig akkoriban nagyon sok ilyen jellegű beszélgetés szerkesztve nyomtatásban is megjelent. Igaz, ma újra, de ma talán azért, mert alig van.*

– Mit mondjak neked? Mi mutattuk be először a kilencvenes évek elején José Saramagót.

– *Akkor még nem sejtetted...*

– Nem, de nem is érdekelt. Tetszett. Nagyon jó volt az a pezsgés, érdemes volt írni. Akkoriban még rádióztak az emberek. Az szólt az autókban, meg a háziasszonyok mellett a konyhában. Ez a lendület 1994-ben tört meg. Akkor jött a dömping. Először a politikai könyvek, az újraértékelő kötetek tömege. Elindult a rengeteg kis- és közepes kiadó, majdnem tönkretéve, de így is föl-mérhetetlen károkat okozva a könyvművészetnek. Tele lettünk folyóiratokkal... Ebben a közegben éltem ezt a kétirányú életet. Egyrészt szabadfoglalkozásuként rendszeresen rádióztam – amíg tudtam –, 1992 végétől pedig tévézttem. Akkor indult a *Parnasszus Irodalmi Vetélkedő*, aminek édes gyermeke lett később a lap. Ez volt az egyik irány, a másik pedig a saját irodalmi működésem, a fordítások, az új versesköteteim és volt két regény is.

– *Szerencsésen alakult a pályád, mert ha valaki mostanában ismer meg, majdnem „csak” irodalomszervezőként kezd jegyezni.*

– Nagyon pontos, amit mondasz.

– *Pedig tíz verskötet, több regény, tucatnyi hangjáték és fordításkötet, majdnem négyszáz lapokban közölt vers... Nem leltározok, csak hangosan gondolkodom.*

– Az 1985 és 1993 között kiadóra talált könyveim, munkáim adták azt a háttérrel, hogy az utóbbi nyolc évben főleg irodalomszervezőként, moderátorként ismerjenek, ismerhessenek. Ettől függetlenül szinte minden évben kiadok egy önálló kötetet, bár tény, hogy sokkal kevesebbet publikálok. Tulajdonképpen a *Parnasszus* létrejötté és ez a nagyon pluralizálódó közélet tolt engem afelé, hogy elkezdjek visszahúzódní. Számomra nagyon fontos volt, hogy itt egy új generáció jelentkezett, jelentkezik, akik ugyan könnyen publikálnak – mert akiket én ismerek, azok tehetségesek és fórumot is találnak –, viszont alig olvassák őket.

– *Egyszer megsúgtad, hogy a Parnasszus – mindezeketől függetlenül – legalább három könyvet „vett el” tőled.*

– Ez egészen bizonyos.

– *Azt is tudni vélem, hogy nem bánod.*

– Egyáltalán nem bánom. Tudod, mindenki szidolozza a maga glóriáját, ahol tudja, de én szeretek másokért is – tehetségekért mindenképpen – tenni valamit. Igenis szükséges, hogy segítsünk másokat; ha mindannyian csak magunkkal foglalkozunk, egyszerűen nem jutunk előbbre. Pedig azt hiszem, ránk férne.

– Ha nem is tömegesen, de anno néhányan kísérleteztek azzal, hogy fórumot biztossítsanak pályakezdőknek. Ezen orgánumok – s műhelyeik is, ha volt olyan – legtöbbje hamar eltűnt.

– Nagyon sok jobb sorsra érdemes lap halt meg, ez tény.

– Benned mi tartja ezt a konokságot?

– Ez a konokság valószínűleg jellemhiba. Ha valamit meg akarok csinálni, azt előbb-utóbb végig is viszem. Ma is vannak húsz évre előre terveim. Egyelőre azt hiszem, vétek lenne csak az írással foglalkoznom, miközben még/már úgy tudok szervezni, ahogy tudok, és úgy tudok embereket összetartani, ahogy azt te is tapasztalod. Szóba állnak általam egymással az emberek, mert a nem létező – vagy nem létezőnek vélt – átjárókat próbálom a generációk között megnyitni.

– És a csoportok között.

– Most maradjunk a generációknál, mert hogy a csoportok között is, az majdnem természetes. Ennek vélhetőleg az az oka, hogy minden kirekesztő merevségtől szabályosan rosszul vagyok. Ha hiszek abban a szóban, amit valaki leír, és abban érzem a spirituszt, az emberséget, azért a végsőig harcolok. A szóért és az emberért is. Teljesen mindegy, hogy melyik „oldalon” áll. Ma mindenki „elegánsan” állítja, hogy itt a hetvenéves nem beszél a húszévessele. És tényleg nem beszél, csak ez számomra elfogadhatatlan. S mit csinál ilyenkor a negyvenakárhány éves? Mivel ismerem a hatvanasokat, meg a húszasokat is próbálom párbeszédre bírni őket, mert hiszem, hogy mindkét félnek hasznára lehet. Sosem zárom be a *Parnasszust*.

– Négy-öt éve egy napilapos interjúban azt mondtad nekem, hogy nyitást látsz a csoportok között. Ebből, ma már állíthatjuk, semmi nem lett.

– Igazad van, ez a nyitás befagyott. A kulturális közélet olyan mértékben átpolitizálódott, megfertőződött, áporodottá vált, hogy még a Nobel-díj sem tud felszabadítólag hatni. Kertész Imre magyarországi fogadtatása enyhén szólva: aggályos. Keményebben fogalmazva: szégyellheti magát a hazai kritika és irodalomtörténet-írás. Ezt a fajta „fanyalgást”, hogy Kertész Imre nem is magyar, hanem zsidó, ebben a minutumban el kellene felejteni! Tessék ezt végre elfelejteni! Kertész Imre az első magyar Nobel-díjas író és erre legyünk nagyon büszkék!

– Pedig, ha a Nobel sem, akkor mi?

– Bebábozódtak ezek a frontok. Ismered a panelt: ha nem hozzánk tartozol, ha nem a mi kutyánk kölyke vagy... Az elmúlt időszak politikai csatározásai iszonyú károkat okoztak a kultúrának.

– Nem lehet, hogy mi is hibásak vagyunk? Hogy beengedtük? Ma már nincs korosztály, akit ez ne érintene.

– Van egyfajta tehetetlenségi erő; sokkal keményebben föl kellett volna lépnie az íróársadalomnak is. De miből ered ez a tehetetlenség? Az egyik az irodalom térvesztése, ezt látnunk kell. A másik, hogy viszonylag sok olyan mű jelenik meg – lektűrök, ponyvák –, amik még azt a kis figyelmet is el tudják terelni fontos szövegekről, folyamatokról. Sokszor arról is, hogy nem Márai-, vagy József Attila-díjért írunk... Kedves példám erre a Labrador kő, ami egy abszolút közönséges kő, de ha napfény felé fordítod és megtalálod azt a skurcot, azt a szöveget, akkor egyszercsak világítani kezd. Egy ponton. Ez az irodalom.

– *Pál Józsefünknek volt egy félmondata a minap: „Ha Turczi divattervezésbe kezdene, abban is sikeres lenne...”*

– Ez nagyon jól esik. Jóska ismer engem, ő egy nagyon empatikus ember. Az jut erről eszembe, amikor a rádióban Gergely Ágnessel készítettem interjút. Húszas éveim elején jártam és nagyon kezdő voltam. Ágnes látta rajtam az aggodalmat, odafordult felém, megsimogatta az arcom, és azt mondta: „István, nyugodj meg, jó lesz ez.” És jó lett, mert ő jól csinálta. De aztán megtanultam, s mint mindent ezt is a saját bőrömen. Ez nagyon kedves volt Jóskától; és tudod, mi a szlogenem: „Kalandorok kerüljenek – beljebb!”

– *A Hosszú versek éjszakájánál éreztem először, aztán most A zöld rabbinál és az SMS 66 kortárs költőnek köteteknél határozottan, hogy ciklusokban gondolkodsz. Mi a következő lélegzetvétel?*

– Nagyon régóta szeretnék Vas Istvánról egy könyvet. Pista nekem nagyon sokat segített, nagyon sokat voltunk együtt. Ő kezdte el az *Uram, nevezze meg a segédeit!* című könyvemet válogatni – csodaember volt! –, és ő mondta azt valamikor 1990 nyarán, teázgatás közben, hogy elég öreg vagyok már egy válogatáshoz. Kérdezem: s ki válogatná? Hát, én! – mondta. Ez egy nagyon szoros kapcsolat volt; nem is monográfiát szeretnék írni, hanem tulajdonképpen egy párbeszédet folytatnék Pista bácsival versben, prózában, esszében...

– *Sokakról beszélsz így. Sokakat szerettél – talán szeretsz ma is – ilyenféle rajongással.*

– Igen, s most, hogy róla beszélek, annyi-annyi mindenki jut eszembe. Nagyon sokan. Kardos G. Gyuri: „...gyere be van egy jó zsidóviccem!” Fodor András, Petri Gyuri, akik szintén sokat törődtek velem; most, ugye, Orbán Ottó, akinek az SMS-versemet a halála előtt három héttel olvastam be a telefonba. Néha nagyon szenvedek ezektől az élményektől. Gyűjtöm, gyűjtöm a virtuális púpomba, de ez érzelmileg néha iszonyú teher. Rákos Sándor azért hívott föl a kórházból, hogy megköszönje a publikációt. S hozzátette: ha esetleg majd nem hallom az azért van, mert megint összeesett és olyankor visszaviszik a kórterembe... Ezek a legmeghatározóbb élmények. Lefordíthatatlanok. De e nélkül? Nem menne. Jó volna, ha teljes erővel és teljes erőmből tehetném azt, amit Vas István mondott nekem valahányszor találkoztunk: Békítsd az embereket!